

Ecaterina cea Mare

Memoriile țarinei
care a schimbat lumea

Traducere din limba franceză, prefață și note:
ANCA IRINA IONESCU

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Prefață - Ecaterina a II-a - adolescența însingurată	5
Partea I - Din 1729, anul nașterii sale, până în 1751	29
PETRU AL III-LEA, tatăl și mama sa	29
1744	36
Partea a II-a - Din 1751 până la sfârșitul anului 1758	192
1752	201
1753	218
1754	241
1755	264
1756	283
1757	299
1759	347

PREFAȚĂ

ECATERINA A II-A

ADOLESCENTA ÎNSINGURATĂ

Multe personalități marcante ale istoriei au simțit nevoia să-și scrie memoriile; ulterior, acesă tea au devenit o sursă inegalabilă de cunoaștere a autorilor și a epocii în care au trăit. Trebuie să ne punem însă întotdeauna următoarea întrebare: ce anume îi îndeamnă să facă aceste destăinuiri? Motivele pot fi diverse, depinzând de perioada în care își redactează memoriile și de scopul pe care îl îndeplinesc acestea. Spre deosebire de un jurnal intim, care este elaborat imediat ce se produce evenimentul, când impresiile sunt încă proaspete în memorie, pentru a consemna trăirea pozitivă sau negativă care rezultă de aici – căci adesea jurnalul intim este o formă de comunicare cu sine, de limpezire a propriilor gânduri, de depășire a unor momente dificile –, memoriile sunt scrise de obicei la relativ mult timp după ce au avut loc evenimentele descrise, după ce sentimentele au avut timp să se decanteze. Consecințele lor sunt cunoscute și învățămintele trase din ele au fost absorbite. Dacă jurnalul intim servește ca o su-

papă de descărcare a conștiinței și poate fi uneori indicat și ca formă de terapie psihică, memoriile reprezintă o modalitate atât de autojustificare, cât și de prezentare avantajoasă în fața publicului. Motivația diferită a celor două forme de rela-tare a propriei vieți se reflectă și în faptul că jurnalul intim este, așa cum îi spune și numele, o scriere personală, destinată propriei lecturi, în timp ce memoriile sunt, de regulă, destinate publicării.

La câteva ore după moartea împărătesei Ecaterina, fiul ei, împăratul Pavel I al Rusiei, a ordonat să se sigileze toate hârtiile rămase de la mama sa, printre care se afla și un manuscris în limba franceză ieșit în întregime de sub mână împărătesei, purtând o adresare în limba rusă: „Alteței Sale Imperiale, Țareviciul, Marele Cneaz Pavel, fiul meu iubit”. Acesta era textul publicat în 1859, la Londra, cu o prefață de A. Herzen. Însemnările din manuscris se încheie brusc în anul 1759 și redau amintirile împărătesei din pri-mii ani petrecuți la curtea imperială rusă.¹ Demn

¹ Ecaterina a scris mai multe serii de memorii, publicate în volumul al XII-lea al scrierilor împărătesei, în ediția lui A.N. Pîpin: *Socinenia Imperatrițî Ekaterinî II na osonovanii podlin-nâx rukopisei. C obeasnitelnâmi primeceaniami Akademika A.N. Pîpina*. Izdanie Imperatorskoj Akademii Nauk. Tom dve-nadțatîi, Avtobiograficeskie zapiski s peatnadțatiu graviu-rami i odnim ofortom. Sanktpeterburg, 1907.

de remarcat este de la început faptul că, deși era o copilă de numai 15 ani atunci când a sosit în Rusia pentru a se căsători cu Marele Cneaz, moștenitorul tronului Imperiului Rus, Sophie Augusta Fredericka de Anhalt-Zerbst, care a renunțat la toate aceste nume și titluri complicate pentru a deveni simplu, Ecaterina, știa foarte bine ceea ce își dorea, așa cum consemnează în *Memorii*, exact în ordinea priorității:

- *să plac împărătesei* (căci de aceasta depindea întru totul soarta ei, odată ajunsă în Rusia);
- *să plac soțului meu* (căci prin el ajungea la tronul țării, ea nefiind în niciun fel înrudită cu familia țarilor ruși);
- *să plac poporului rus* (căci de acesta depindea menținerea la putere, dar nu în foarte mare măsură, căci țarul/țarina nu trebuia să țină prea mult seama de voința poporului și probabil că, oricum, prin „popor” Ecaterina se referea la nobilii de la curte).

La puțin timp după ce sosise în Rusia, când la un moment dat i s-a spus că va trebui să-și facă bagajele și să plece înapoi acasă și constată că vestea nu-l afectează deloc pe soțul ei, Ecaterina mărturisește: „Sentimentele lui îmi erau destul de indiferente, dar coroana Rusiei nu”.

Relațiile cu familia. Sophie de Anhalt-Zerbst s-a născut la 21 aprilie 1729 în Pomerania, la Sttetin (astăzi Szczecin în Polonia), fiind fiica unui mic prinț german, Christian Auguste (1690–1747), prinț de Anhalt-Zerbst, și al Johannei-Elisabeth de Holstein-Gottorp (1712–1760), înrudită cu familia marilor duci de Holstein. Sophie a fost crescută de guvernanta ei franceză, Babet Cardel, care i-a în-suflat dragostea pentru tot ceea ce era francez și despre care împărăteasa vorbește cu duioșie în memoriile ei.

Nu s-a bucurat niciodată de afecțiunea mamei ei, decepționată la naștere că aceasta nu era băiat și concentrată apoi în întregime asupra celui de-al doilea copil, un băiat infirm, care a murit la vârsta de 12 ani. Ecaterina consemnează că mama ei își vărsa adesea nervii pe ea, pe când încă trăia fratele ei, pentru lucruri de care nu se făcea deloc vinovată. „Pe atunci nu înțelegeam de ce”, spune ea. După ce este aleasă ca soție pentru viitorul moștenitor al tronului Rusiei, este invitată de împărăteasa Elisabeta la curtea din Peterburg¹, unde vine însoțită de mama ei, având încă o vârstă prea fragedă pentru a călători singură. În loc să o sprijine, mama ei o persecută, o invidiază, îi interzice să meargă înaintea ei, deși în public

¹ Denumirea inițială a orașului Sankt Petersburg, dată de Petru cel Mare. (N. red.)

acest lucru nu era posibil din cauza rangului (Ecaterina era viitoarea Mare Cneaghină, eventual țarină a Rusiei, mama ei nu avea o astfel de poziție), profită de perioadele când este bolnavă ca să-i ia rochiile cele mai frumoase, i se pare întotdeauna că apartamentul rezervat fiicei ei este mai bun decât cel pe care îl primește ea. Dar tânăra Ecaterina știe să suporte totul în tăcere, prefăcându-se împăcată cu soarta, calitate care avea să-i fie de folos mai târziu.

Relația cu soțul cel nătâng și infantil este și mai dificilă. Cei doi nu se iubeau, se poate spune chiar că se detestau, iar Marele Cneaz nu se străduia câtuși de puțin să ascundă acest lucru: „Venea seara să petreacă împreună cu mine câteva momente, dar fără prea mare tragere de inimă; dimpotrivă, găsea mereu cu ușurință câte un pretext ca să scape de asta și să rămână la el, înconjurat de naivitățile lui copilărești despre care am vorbit”. Aceste naivități constau în joaca lui cu soldății din diferite materiale, pe care îi aducea și în pat. Într-o seară, auzind zgomot în camera lor la o oră destul de târzie, guvernanta pe care o aveau și pe post de dulău de pază, a intrat să vadă ce fac, iar cei doi abia au apucat să ascundă jucăriile sub plapumă. După plecarea femeii, Marele Cneaz a continuat să se joace cu soldății lui.

**MEMORIILE ȚĂRINEI
CARE A SCHIMBAT LUMEA**

PARTEA I
**DIN 1729, ANUL NAȘTERII SALE,
PÂNĂ ÎN 1751**

Norocul nu este atât de orb cum ne imaginăm. Este adesea rezultatul unor măsuri corecte și precise, nesesizate de vulg și care au precedat evenimentul. Și este, mai exact, rezultatul calităților, al caracterului și al comportamentului propriu. Pentru ca acest lucru să fie mai clar, voi prezenta următorul silogism:

Calitățile și caracterul sunt factorul major;

Comportamentul este factorul minor;

Norocul sau nenorocul – concluzia.

Și iată două exemple frapante:

PETRU AL III-LEA.

ECATERINA A II-A.

PETRU AL III-LEA, TATĂL ȘI MAMA SA

Mama celui dintâi¹, fiica lui Petru I, a murit de tuberculoză la două luni după ce l-a adus pe

¹ Anna Petrovna (1708–1728), fiica mai mare a lui Petru I, căsătorită cu Ducele de Schleswig-Holstein-Gottorp.

lume, în micul orașel Kiel din Holstein; s-a stins de tristețe văzându-se trimisă acolo și constatând că are o căsnicie atât de nereușită. Carol Frederic, herțog de Holstein, nepotul lui Carol al XII-lea, regele Suediei, tatăl lui Petru al III-lea, era un prinț slab, urât, mic, slăbănog și sărac (a se vedea jurnalul lui Bergholz¹ în revista lui Busching). A murit în 1739 și l-a lăsat pe fiul său, Ron, în vârstă de aproape 11 ani, sub tutela vărului său, Adolf Frederic, episcop de Lubeck, herțog de Holstein, apoi rege al Suediei, ales după pacea de la Abo², la recomandarea împărătesei Elisabeta³.

Educația lui Petru al III-lea a fost condusă de marele mareșal al curții sale, Brummer, suedez prin naștere, și de adjunctul acestuia, marele șambelan Bergholz, autor al jurnalului citat mai sus, și de alți patru șambelani, dintre care doi, Adlerfeldt, autorul unei istorii a lui Carol al XII-lea, și Wachmeister, erau suedezi, iar alți doi, Wolff și

¹ Friedrich Wilhelm von Bergholz (1699–1765), autorul unui *Jurnal* care conține informații despre ultimii ani ai domniei țarului Petru I. Jurnalul a apărut între 1785 și 1787 într-o revistă editată de Anton Friedrich Busching.

² Tratatul de la Abo (cunoscut și ca tratatul de la Turku) a fost încheiat între Rusia și Suedia la Turku, la 7 august 1743, ca urmare a războiului ruso-suedez din 1741–1743. În urma lui, trupele ruse au ocupat cea mai mare parte a Finlandei.

³ Elisabeta Petrovna (1709–1761), fiica lui Petru I și soră a Annei Petrovna, împărăteasă a Rusiei între 1741 și 1762.

Madfeldt, erau din Holstein. Prințul a fost crescut pentru tronul Suediei, la o curte prea mare pentru țara în care se găsea, dezbinată între mai multe facțiuni care se urau între ele, fiecare dorind să pună stăpânire pe sufletul prințului; drept urmare, se străduiau să-l formeze în așa fel încât să-i insuflă aversiunea pe care o simțeau pentru adversarii lor. Tânărul prinț îl ura din toată inima pe Brummer, care îi insufla teamă, și îl acuza că este prea sever. Îl disprețuia pe Bergholz, care era un prost și îl lingusea pe Brummer; nu-l iubea pe niciunul dintre cei care îl înconjurau, pentru că îl deranjau.

Încă de la vârsta de 10 ani, Petru a manifestat o înclinație spre băutură. Era obligat să participe la multe prezentări și nu-l scăpau din ochi nici ziua, nici noaptea. Cei pe care i-a iubit în copilărie și în primii ani ai șederii în Rusia au fost doi valeți bătrâni, unul, Kramer, originar din Livonia¹, celălalt, Rumberg, suedez. La acesta ținea cel mai mult, era un om destul de grosolan și necizelat, fusese dragon sub Carol al XII-lea. Brummer și, în consecință, Bergholz, care vedea totul numai prin ochii lui Brummer, îi erau devotați prințului ca tutore și administrator. În rest, toți ceilalți erau nemulțumiți de prinț și încă și mai mult de anturajul acestuia. Când s-a urcat pe tronul Rusiei,

¹ Astăzi Vidzeme, situat la nord de Riga în Letonia.

împărăteasa Elisabeta I-a trimis pe șambelanul Korf în Holstein să-și ceară nepotul, pe care prințul domnitor l-a trimis imediat, însoțit de marele mareșal Brummer, de șambelanul Bergholz și de șambelanul Decken, nepot al primului.

La sosirea lui, bucuria împărătesei a fost mare. A plecat la puțin timp după aceea pentru a se încorona la Moscova. Aceasta era hotărâtă să îl declare pe prinț moștenitorul său, dar mai înainte el trebuia să se convertească la religia greacă. Dușmanii marelui mareșal Brummer, marele șambelan contele Bestujev și contele M. Panin, care fusese mult timp ministrul Rusiei în Suedia, susțineau că au dovezi convingătoare în sensul că Brummer, imediat ce a văzut că împărăteasa este hotărâtă să-l declare pe nepotul său moștenitor prezumtiv al tronului, a avut tot atâta grijă să distrugă spiritul și inima elevului său, pe câtă grijă avusese mai înainte de a-l face demn de coroana Suediei. Dar m-am îndoit întotdeauna de această josnicie și am fost mereu convinsă că educația lui Petru al III-lea a fost un conflict cauzat de circumstanțe nefericite. Voi povesti ceea ce am văzut și am auzit, iar aceasta va lămuri mai bine lucrurile.

L-am văzut pe Petru al III-lea pentru prima dată când avea 11 ani, la Eutin, la tutorele lui, prințul episcop de Lübeck, la câteva luni după

moartea tatălui său, ducele Karl Frederic¹. În 1739, prințul episcop adunase la el, la Eutin, întreaga familie, ca să-l ducă acolo pe pupilul său. Bunica mea, mama prințului episcop și mama mea², sora aceluiași prinț, veniseră de la Hamburg cu mine. Aveam pe atunci 10 ani. Mai erau acolo și prințul August și prințesa Anna, fratele și sora prințului tutore și administrator de Holstein, și atunci am auzit pentru prima oară că tânărul herțog avea o înclinație spre băutură, iar celor din anturajul lui le venea greu să-l împiedice să se îmbete la masă; că era recalcitrant și irascibil; că nu-i plăceau cei din jurul lui și mai ales Brummer; altfel nu era lipsit de vioiciune, însă avea o constituție bolnăvicioasă și o stare de sănătate fragilă.

Și într-adevăr, era palid la față, părea slab și cu o constituție delicată. Cei din jurul lui voiau să dea acestui copil înfățișarea unui bărbat și, din acest motiv, îl necăjeau și îi impuneau tot felul de restricții care îi inculcau falsitate, începând de la postura corpului până la caracter.

Odată sosită în Rusia, curtea din Holstein a fost imediat urmată de o ambasadă suedeză care venea să-i ceară împărătesei nepotul, pentru ca

¹ Karl Frederic de Holstein-Gottorp (1700–1739), căsătorit cu Anna Petrovna, fiica lui Petru cel Mare.

² Johanna Elisabeth de Holstein-Gottorp (1712–1760), prințesă de Anhalt-Zerbst.

acesta să urmeze la tronul Suediei. Dar Elisabeta, care își declarase deja intențiile prin discuțiile preliminare Păcii de la Abo, așa cum am spus mai sus, a răspuns dietei din Suedia că îl declarase pe nepotul ei moștenitor al tronului Rusiei și respecta ceea ce se stabilise prin Pacea de la Abo, care i-l dădea Suediei pe prințul domnitor de Holstein ca moștenitor probabil al coroanei. (Acest prinț avea un frate mai mare¹, cu care împărăteasa Elisabeta fusese logodită la moartea lui Petru I. Căsătoria nu avusese loc, deoarece prințul murise de variolă la câteva luni după logodnă. Împărăteasa Elisabeta îi păstrase o amintire duioasă, pe care o extinsese asupra întregii familii a prințului.)

Așadar, Petru al III-lea a fost declarat moștenitorul Elisabetei și Mare Cneaz al Rusiei, după ce și-a făcut mărturisirea de credință conform ritua-lului religiei grecești. Simeon Teodorski, care după aceea a devenit arhiepiscop de Pskov, a fost numit ca să-l instruiască. Prințul fusese botezat și crescut în religia luterană, cea mai rigidă și mai puțin tolerantă, dar încă din copilărie fusese recalcitrant față de învățătură.

Am auzit că, la Kiel, celor din jurul lui le era foarte greu să-l facă să meargă duminica și în

¹ Karl August von Schleswig-Holstein-Gottorp (1706–1727).

zilele de sărbătoare la biserică și să îndeplinească actele de devoțiune la care era supus, și că de cele mai multe ori se arăta lipsit de religiozitate față de Simeon Teodorski. Alteța Sa Imperială își permitea să se certe cu el în orice privință; cei din jurul lui erau siliți adesea să pună ferm capăt disputelor și să potolească înverșunarea cu care le purta. În sfârșit, după multe dezamăgiri, s-a supus voinței împărăteșei, mătușa lui, deși, fie din precauție, fie din obișnuință sau din spirit de contradicție, a lăsat clar să se înțeleagă de multe ori că ar fi preferat să plece în Suedia decât să rămână în Rusia. I-a păstrat pe lângă el pe Brummer, pe Bergholz și pe slujitorii lui din Holstein până când s-a însurat. Au fost adăugați de formă și alți câțiva profesori: domnul Isaak Veselovski, pentru limba rusă; acesta venea la început destul de rar și apoi n-a mai venit deloc; altul era profesorul Stäehlin¹, care trebuia să-i predea matematica și istoria, dar în realitate se juca cu el și făcea pe bufonul. Cel mai conștiincios era Laudé, profesorul de balet, care îl învăța să danseze.

¹ Jacob von Stäehlin (1709-1785), membru al Academiei Ruse, gravor, maistru al focurilor de artificii, autorul unor *Însemnări* în care vorbește adesea și despre Ecaterina a II-a.